

UN DOCUMENT SOBRE EL CASTELL D'EIVISSA DE L'ANY 1276

A la *Hispanic Society of America*¹ es conserva un document singular escrit amb tota probabilitat a començaments del segle XIV, extractat d'un original amb data del 5 de juliol de 1276, segons el qual Guillem Scribe, procurador de l'arquebisbe de Tarragona, donà a Berenguer d'En en concepte de pagament la tercera part del castell (*castrum*) d'Eivissa durant deu dies, passats els quals el va tornar al dit arquebisbe² considerant-se pagat i satisfet.

Aquest Berenguer d'En³ és probablement el Berenguer Deyn que esmenta Quadrado⁴ com a batlle del castell d'Eivissa, per part del rei, l'any 1277, és a dir, un any després de, per alguna raó que no s'especifica, posseir-ne la tercera part pel curt espai de deu dies.

Eivissa va ser conquerida el 8 d'agost de 1235 per Guillem de Montgrí, sagristà de Girona i arquebisbe electe de Tarragona el qual, segons el pacte firmat amb Jaume I, havent aconseguit ocupar les illes d'Eivissa i Formentera dins un lapse de temps estipulat, les va posseir com a feudatari del rei qui es reservava només el dret de fer la guerra i la pau i la sobirania.

En aquesta conquesta hi participaren també Nunó Sans i l'Infant Pere de Portugal amb els quals Guillem de Montgrí es va repartir el Castell amb l'Almudaina i la Vila d'Eivissa fent tres parts iguals sense tenir en compte les forces aportades per cadascú. Tant Nunó Sans com Pere de Portugal es comprometeren a prestar a Guillem de Montgrí jurament de fidelitat.⁵

¹ Vull agrair a aquesta institució el permís i les facilitats per a la publicació d'aquest document.

² Es tracta de l'arquebisbe Bernat d'Olivella (1273-1287). En realitat, però, com ho indica el document, Berenguer d'En rebia aquesta tercera part en nom del rei.

³ El poble d'En, avui desert, es troba al Conflent, dins l'actual municipi de Nyer.

M'ha proporcionat aquesta informació el professor J. Becat de l'Universitat de Perpinyà.

⁴ P. PIFERRER i J. M. QUADRADO. *Islas Baleares*, (Barcelona, 1888) reed. Palma de Mallorca, 1969, p. 601.

⁵ J. MARÍ CARDONA, *La conquista catalana de 1235*, I, Eivissa, 1976, pp. 25-32.

Anys més tard, el 1242, Guillem de Montgrí comprà a Jaume I la part corresponent a Nunó Sans que havia passat al rei després de la mort d'aquell.⁶

El sagristà de Girona, que havia renunciat a la seu de Tarragona, morí l'any 1273 deixant, en el seu testament, a l'arquebisbe d'aquesta metròpoli i successors les seves possessions a Eivissa i Formentera, i al capítol de la catedral de Tarragona la part comprada l'any 1242 que havia sigut de Nunó Sans.⁷

La part de l'Infant Pere la va adquirir el rei Jaume II, fet que originà molts de conflictes amb l'Església de Tarragona que considerava que, en virtut del testament de Montgrí, el rei era feudatari seu i que, essent això impossible, aquest havia de renunciar a la seva part en favor d'algú que li pogués prestar jurament d'homenatge i fidelitat; cosa que el rei no acceptava de cap manera.

El document que transcrivim, doncs, el podem situar en aquest context de friccions entre el poder reial i l'arquebisbe de Tarragona que començaren immediatament després de la mort de Guillem de Montgrí i que es concreten en les constants protestes de l'arquebisbe per les injerències reials en els assumptes eivissencs.⁸

El conflicte no es resolgué totalment fins que l'any 1782 es creà el bisbat d'Eivissa i Formentera, quedant deslligada així l'Església tarragonina de les seves jurisdiccions, tant espirituals com materials sobre les illes.

El document escrit amb clara lletra del XIV, precisa a l'acabament que va ser extret de les nòtules de Bonanat de Puig, escrivà d'Eivissa. Es, doncs, el resum d'un original que desconec i que ens donaria possiblement més dades sobre la naturalesa d'aquesta peculiar concessió per deu dies de la tercera part del castell, indicadora tanmateix de la complexitat de la xarxa de relacions feudals generades per la conquesta.

De totes maneres la concessió degué significar per Berenguer d'En unes ganàncies força elevades, bé en diners, bé en espècies, atès que, ultra els beneficis derivats del control de la part de l'arquebisbe, hi havia tota la taxació sobre els llocs de jurisdicció comuna entre els tres

⁶ J. MARÍ CARDONA, *Op. cit.* pp. 173-175; i P. PIFERRER i J. M. QUADRADO, *Islas Baleares*, p. 632.

⁷ Pel testament de Guillem de Montgrí veure J. MARÍ CARDONA, *Op. cit.* p. 183-196; FRB, "El testamento de Guillermo de Montgrí y el dominio feudal de la Iglesia de Tarragona sobre la isla de Ibiza" a *Fontes Rerum Balearium*, I (1977) pp. 433-448, i II (1978) pp. 241-248; P. PIFERRER i J. M. QUADRADO publiquen un resum a *Islas Baleares*, p. 633.

⁸ J. MARÍ CARDONA, *Op. cit.* pp. 200-216.

feudals — el Port de la Vila, la carnisseria, les salines i estanys, el mercat, l'illa de Formentera, els impostos i drets sobre la sal i altres coses, autorització de expedicions de vaixells i passaports etc. —⁹ dels quals Berenguer d'En, durant deu dies, en controlaria les dues terceres parts.

REIS FONTANALS

1276, juliol, 5, Eivissa.

Donació de l'arquebisbe de Tarragona d'un terç del Castell d'Eivissa. *The Hispanic Society of America*. Pergamí de 20'8 x 9'6 cm.

Noverint universi presentes atque futuri quod ego Guillelmus Scribe procurator domini Bernardi divina miseracione archiepiscopi Tarrachone recognosco et in veritate confitemur vobis Berengario de En militi et vestris quod vos vice et nomine domini archiepiscopi Tarrachone accepistis potestatem de illa tertia parte castri de Eviça quam idem dominus archiepiscopus Tarrachone ibi habet et quod tenuistis dictam potestatem per decem dies et quod elapsis dictis decem diebus reddidistis restituistis et deliberastis mihi nomine eiusdem domini archiepiscopi Tarrachone eandem tertiã partem castri supradicti; et ego bene a vobis inde paccatus sum ad totam meam plenarie voluntatem unde renuncio omni exceptioni dicte tertię partis castri predicti non habite et non recepte et doli.

Quod est actum V mensis iulii domini anno Millesimo CCLXXX sexto. Signum Guillelmi Scribe predicti qui hoc firmo et concedo.

Testes huius rey sunt Ferrarius de Monte Palatio. Guillelmo Galli. Bernardus Oliverii. J. Bruni. P. de Peniteny. Berenguer Riba. P. de Claperiis et P. de Acromonte.

Signum Michelis Tioni scribe qui auctoritate Guillelmi de Vila Sclato notario publici Eviçe per magistro Johane hoc scripsit de notulis Bonanati de Podio quondam scribe Eviçe.

Al revers hi ha dues notes; a un extrem: *Juillet 1276*, i a l'altre: *Instrumentum recognitionis potestatis recepte de tertia parte castri de Eivissa*.

⁹ J. MARÍ CARDONA, *Op. cit.*, pp. 169-171.